

Räddningsinsatser för salamandrar i Olovslundsdammen 2016

Miljöförvaltningen,
september 2016

Salamanderräddning 2016
Utgivningsdatum: september 2016
Utgivare: Miljöförvaltningen
Kontaktperson: Gunilla Hjorth
Omslagsfoto: Magnus Sannebro
Konsult: Martina Kiibus

Rapporten har tagits fram av Martina Kiibus på uppdrag av miljöförvaltningen i Stockholm och Bromma stadsdelsförvaltning.

Kartläggning av och räddningsinsatser för salamanderpopulationerna i Olovslundsdammen, Bromma

Martina Kiibus, 2016-08-29

Sammanfattning

Olovslundsdammen är en av Stockholms stads individtätaste vattensalamanderlokaler. Då den intilliggande plaskdammen utgör en fälla för salamandrarna under deras vårvandring till Olovslundsdammen, har Olovslundsskolan sedan 2008 kartlagt och räddat de vattensalamandrar som har påträffats i plaskdammen. Detta har skett under handledning av Martina Kiibus på uppdrag av Bromma stadsdelsförvaltning och Miljöförvaltningen i Stockholms stad.

2016 hittades och räddades 108 större vattensalamandrar (51 hanar, 52 honor och 3 juveniler) samt 346 mindre vattensalamandrar (175 hanar, 168 honor och 3 juveniler). Under 2008-2016 har sammanlagt 1127 större vattensalamandrar räddats och endast nio stycken påträffats döda, vilket visar att Olovslundsskolan gör en värdefull insats för att förstärka och utveckla salamanderpopulationerna i Olovslund. På sikt behövs det dock mer permanenta åtgärder för att förhindra att salamandrarna fastnar och dör i plaskdammen.

För tionde året i rad genomfördes i maj 2016 en inventering av Olovslundsdammen, då 51 större och 422 mindre vattensalamandrar observerades.

Inledning

Under våren 2016 har Martina Kiibus på uppdrag av Bromma stadsdelsförvaltning och Miljöförvaltningen i Stockholms stad handlett och analyserat Olovslundsskolans kartläggning av och räddningsinsatser för större och mindre vattensalamandrar vid Olovslundsdammen.

Bakgrund

Olovslundsdammen är en anlagd damm i en parkmiljö inom villaområdet Olovslund. Dammen är en av Stockholms stads individtätaste vattensalamanderlokaler vid den tid på året då djuren genomför sin lek. En grov uppskattning är att villaområdet i Olovslund inklusive dammen hyser cirka 8-10 000 mindre vattensalamandrar och cirka 7- 800 av den större arten. Dammen är grund, relativt varm och väl solbelyst samt fri från fiskar och kräftor (som annars äter salamandrarna eller deras ägg och larver) och utgör därmed en god lekmiljö för de båda salamanderarterna. Det finns också ett starkt engagemang i omgivande villaområde för dammen och dess lekande salamandrar. Problemet är att den är isolerad från andra dammar och våtmarker och därmed sårbar för eventuella störningar. För att säkerställa salamanderpopulationerna krävs det därför åtgärder i syfte att säkerställa och förbättra livsmiljön för djuren.

2007 tog Bromma stadsdelsförvaltning fram en skötselplan för Olovslundsdammen och stadsdelsförvaltningen är också ansvarig för dammens och parkområdets skötsel. Viktiga inslag i skötselplanen är bl a reglering av dammens vattenmängd och tidpunkter för påfyllning samt slätter av vassen kring dammen. Under arbetet med skötselplanen kom det fram att den intilliggande plaskdammen utgör en fälla för vattensalamandrarna under deras vandring till Olovslundsdammen (här även kallad "naturdammen") från övervintringslokalerna i omgivningarna (Fig 1). Plaskdammen är torrlagd under salamandrarnas vandringsperiod (april-maj) och fylls inte med vatten förrän i slutet av maj. Dammens kanter är lodräta vilket innebär att de salamandrar som ramlat ner i plaskdammen inte kan ta sig upp igen.

Figur 1. Olovslundsdammen med den angränsande plaskdammen till vänster i bilden. Muren längs den västra kortändan av plaskdammen kan skönjas i bilden. Ortofoto 2014 från Stockholms stadsbyggnadskontor.

För att förhindra att salamandrar fastnar och dör i plaskdammen under sin vandring mot Olovslundsdammen finansierades och uppfördes i april 2008, med artskyddsmedel från Länsstyrelsen och i samarbete med Bromma stadsdelsförvaltning, en låg mur vid den västra kortändan av plaskdammen (den del av plaskdammen som är längst bort från naturdammen). Tanken med muren är att den ska hindra salamandrar från att hamna i plaskdammen och istället dirigera om dem så att de vandrar mot naturdammen. Muren tycks ha en tydlig effekt, vilket syntes bäst i samband med uppförandet 2008. Effekten av muren är dock inte hundra procentig, vilket kanske inte heller var väntat, eftersom den endast är 26 meter lång och därmed inte är heltäckande runt plaskdammen.

Under våren 2008 inleddes ett samarbete med Olovslundsskolan. Två skolklasser kartlade salamandrarvas vandring för att se hur många som fastnade i plaskdammen och om muren fick någon betydelse. Eleverna flyttade också över påträffade salamandrar från plaskdammen till naturdammen. Detta upprepades 2009, 2010, 2011, 2012, 2013, 2014 och 2015.

Metodik

Under lekperioden, dvs från mars till slutet av maj, genomfördes plaskdammen intill Olovslundsdammen regelbundet. Arbetet utfördes av elever och lärare i åk 4 i Olovslundsskolan, som dagligen iakttog hur många honor, hanar och juveniler av större respektive mindre vattensalamander som fastnade i plaskdammen. För att få en tydligare bild av själva vandringen samt underlag för mer

långsiktiga åtgärder vid denna, noterade eleverna också var i plaskdammen salamandrar påträffades. Klasserna hade gjort i ordning fem större lövhögar fördelade längs dammens innerkant. Dessa lövhögar vittjades försiktigt varje dag, varefter de vattnades för att hållas fuktiga, då djuren är mycket känsliga för uttorkning. De funna salamandrar flyttades därefter varsamt över till naturdammen.

Vid en informationsträff, ”salamanderkväll”, med närboende den 13 maj 2016 genomfördes en räkning i lampljus av antalet salamandrar i Olovslundsdammens strandzon. Lampinventeringen kompletterades med håvning i strandkanten. Inventeringen skedde kl 21.30-22.30 under ledning av Stefan Lundberg, biolog med mångårig erfarenhet av arbete med Brommas groddjur.

Resultat

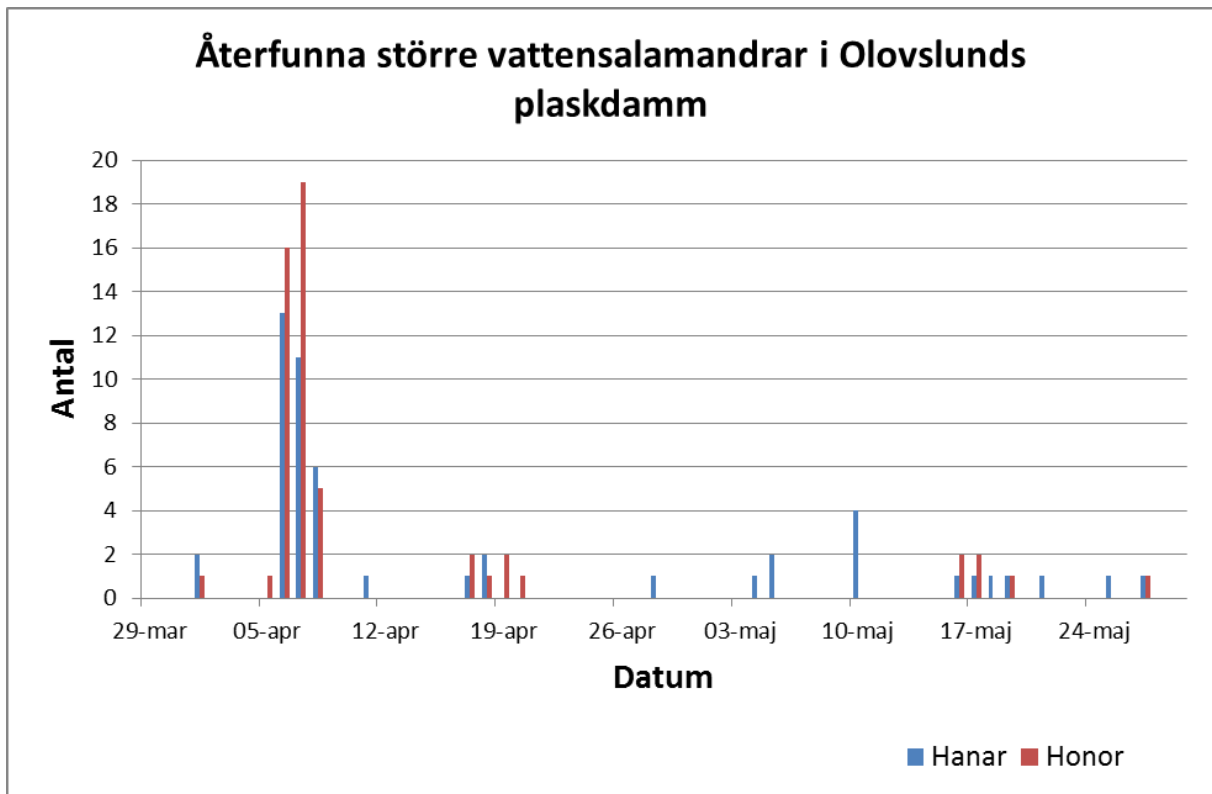
Kartläggningen av vandrigen till Olovslundsdammens plaskdamm

Den 29 mars började räddningsarbetet och kartläggningen av dammen, då lövhögarna gjordes i ordning. Då konstaterades att det var låg vattennivå i naturdammen och att pumpen var trasig, vilket åtgärdades inom ett par dagar. Därefter bevakades plaskdammen dagligen till och med den 29 maj. Sedan släpptes badvattnet på. Under perioden 29 mars till 29 maj räddade eleverna och deras lärare 108 större vattensalamandrar, varav 51 hanar, 53 honor och 3 juveniler (Fig 2), samt 346 mindre vattensalamandrar (175 hanar, 168 honor och 3 juveniler, Fig 3) från plaskdammen. Dessutom påträffades en död större och 16 döda mindre vattensalamandrar.

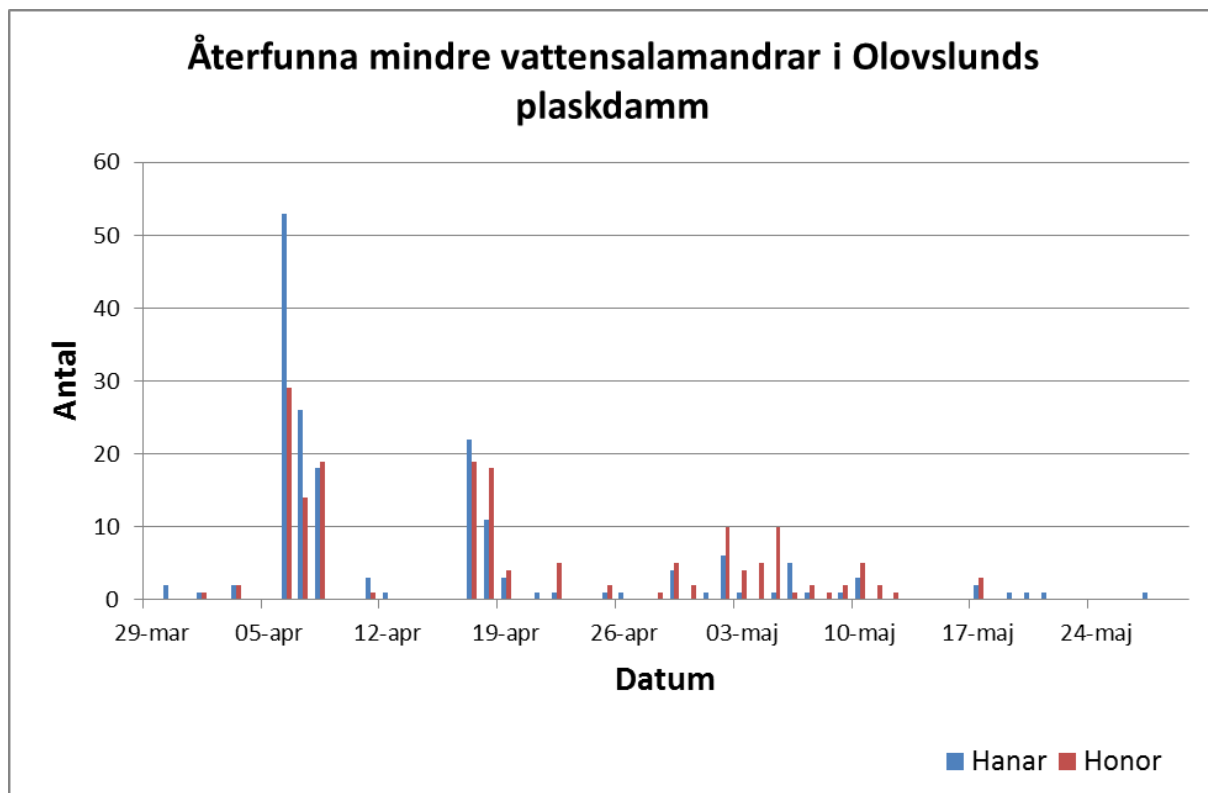
Det var en torr vår med endast ett fåtal regniga nätter. Tack vare att eleverna vattnade lövhögarna varje dag, kunde de ändå hållas fuktiga. Precis som tidigare år fanns det ett tydligt samband mellan antalet fynd och hur regnig och varm natten innan hade varit. Flest vattensalamandrar hittades den 6-8 april (totalt 71 större och 159 mindre), vilket sammanfaller med att det regnade den 6 april och därefter var det vått i gräset ytterligare ett par nätter (Fig 2, 3). Nästa topp i antal återfunna mindre vattensalamandrar är 17-18 april, då sammanlagt 70 mindre och 7 större vattensalamandrar hittades (Fig 2, 3). Det hade föregåtts av att det föll lite regn den 17 april. Då det trots intensivt regn den 28 maj inte återfanns några salamandrar de två följande dagarna, avslutades kartläggningen den 29 maj. Därefter släpptes badvattnet på, så de salamandrar som eventuellt hamnade i plaskdammen kunde förhoppningsvis ta sig vidare till naturdammen på egen hand.

Flest salamandrar brukar återfinnas i den ände av plaskdammen som är närmast naturdammen, vilket inte är så förvånande eftersom det är dit djuren strävar i sin vårvandring. I år hade den lövhög som ligger allra närmast naturdammen av okänd anledning sopats bort den 6 och 7 april, då flest salamandrar återfanns. Det innebär att flest vattensalamandrar hittades i den halva av plaskdammen som är närmast naturdammen, men inte med samma övervikt på den närmaste änden som det brukar vara. Torkan kan också ha bidragit till att salamandrar försökte gömma sig i närmaste lövhög när de hade ramlat ner i plaskdammen, istället för att fortsätta vandra mot naturdammen.

En större och 16 mindre vattensalamandrar påträffades döda i plaskdammen. De flesta döda djuren hittades mitt ute på betongen, några av dem var helt torra. Tre av de döda mindre vattensalamandrar som hittades mitt ute på betongen låg tätt tillsammans, kanske för att få fukt av varandra. En död mindre vattensalamander hittades inne i en hög och var illa tilltygad, trots att högen såg orörd ut. Den döda större vattensalamandern var också illa tilltygad och återfanns mitt i plaskdammen. Jämfört med tidigare år var det ovanligt många döda mindre vattensalamandrar som påträffades i år (se nedan). Den torra våren kan ha gjort att de vandrade till dammen även när det inte var tillräckligt fuktigt ute. När de då hamnade på den torra betongen i plaskdammen istället för i vattnet i naturdammen, verkade de inte ha orkat fortsätta till någon av de fuktiga lövhögarna.

Figur 2 Antal påträffade större vattensalamandrar i plaskdammen invid Olovslundsdammen. De blå staplarna visar antal påträffade hanar och de röda visar antal återfunna honor. Dammen började kartläggas den 29 mars då isen hade smält och kontrollerades därefter dagligen fram till den 29 maj. Flest djur hittades den 6-8 april, vilket sammanfaller med en period av regn och fukt i marken.

Figur 3 Antal påträffade mindre vattensalamandrar i plaskdammen invid Olovslundsdammen. De blå staplarna visar antal påträffade hanar och de röda visar antal återfunna honor. Dammen började kartläggas den 29 mars då isen hade smält och kontrollerades därefter dagligen fram till den 29 maj. Flest djur hittades den 6-8 april, vilket sammanfaller med en period av regn och fukt i marken.

Under motsvarande salamanderkartläggning 2015 hittades och räddades 90 större vattensalamandrar, varav 52 hanar, 34 honor och 4 juveniler samt 289 mindre vattensalamandrar, varav 122 hanar och 167 honor. Dessutom påträffades en död större och en död mindre vattensalamander.

2014 hittades och räddades 72 större vattensalamandrar i plaskdammen, varav 36 hanar, 32 honor och 4 juveniler samt 356 mindre vattensalamandrar, varav 166 hanar, 189 honor och en juvenil (Fig 4).

2013 hittades och räddades 137 större vattensalamandrar i plaskdammen, varav 68 hanar och 69 honor samt 409 mindre vattensalamandrar, varav 205 hanar och 204 honor.

2012 hittades och räddades 130 större vattensalamandrar (79 hanar och 51 honor) samt 419 mindre vattensalamandrar (207 hanar och 212 honor). Två döda mindre och en död större vattensalamander hittades också.

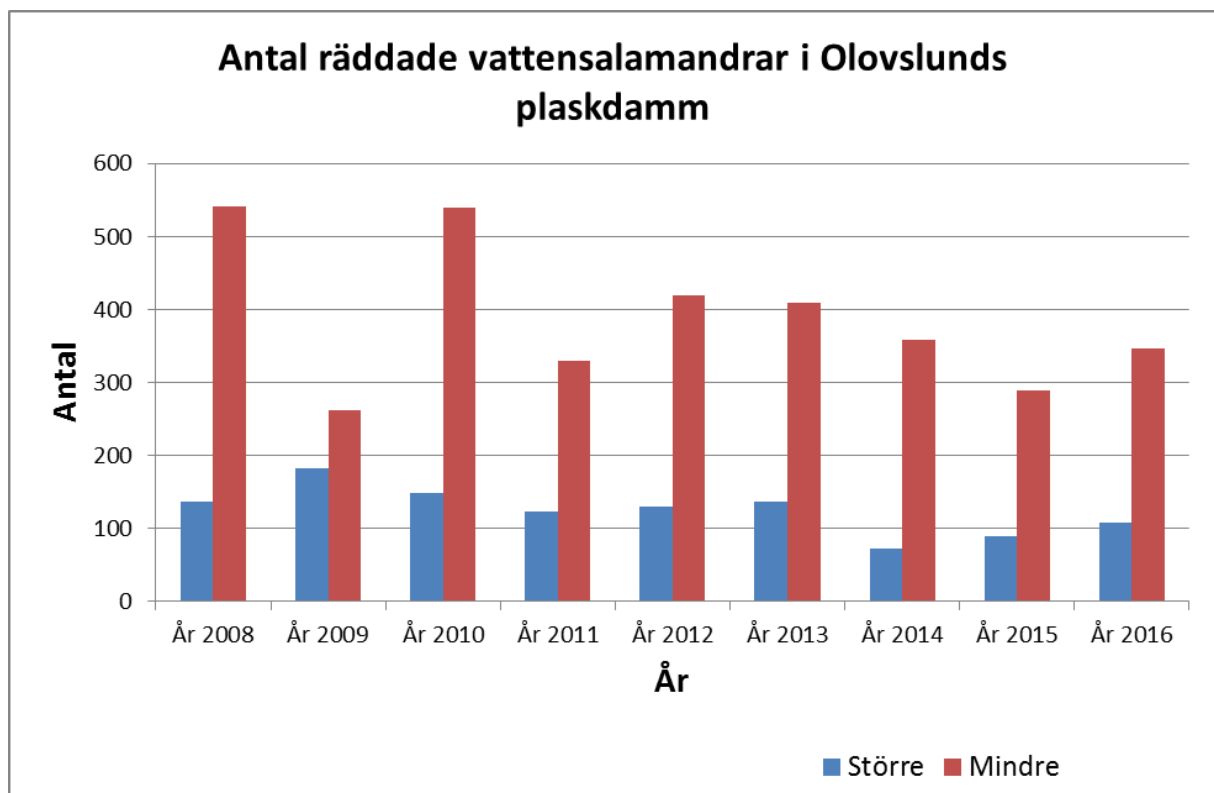
2011 hittades och räddades 123 större vattensalamandrar, varav 62 hanar och 61 honor samt 330 mindre vattensalamandrar (136 hanar och 194 honor) från plaskdammen. Fyra döda mindre och en död större vattensalamander påträffades.

2010 hittades och räddades 149 större vattensalamandrar i plaskdammen (49 hanar och 100 honor) samt 540 mindre vattensalamandrar (224 hanar och 316 honor). Dessutom påträffades fyra döda mindre vattensalamandrar.

2009 hittades och räddades 182 större vattensalamandrar i plaskdammen och 262 mindre vattensalamandrar samt fyra döda mindre vattensalamandrar. 2008 hittades 136 större och 541 mindre vattensalamandrar (samt 40 döda mindre och 4 döda större vattensalamandrar). Det var en tydlig nedgång i framför allt antalet mindre vattensalamandrar som fastnat i plaskdammen efter att muren uppfördes den 11 april (Fig 4).

Jämfört med tidigare år påträffades och räddades färre större vattensalamandrar 2014 och 2015. En förklaring kan vara den torra och kalla våren. Tidigare år har eleverna och deras lärare hittat fler djur i borten änden av plaskdammen (den ände som inte vetter mot naturdammen) mot slutet av inventeringsperioden vilket de har tolkat som att det kan ha handlat om djur som varit på väg upp mot land. De senaste årens torra vårar kan ha gjort att denna uppvandring aldrig hann komma igång innan vattnet fylldes på i plaskdammen.

Resultaten bekräftar att plaskdammen innebär ett allvarligt hot mot populationen av framför allt större vattensalamander, något som temporärt åtgärdats med hjälp av den uppförda muren och framför allt tack vare Olovslundsskolans insatser. Under de här åren (2008-2016) har sammanlagt 1127 större och 3494 mindre vattensalamandrar räddats. Endast nio stycken större vattensalamandrar har påträffats döda. På längre sikt behövs det dock mer permanenta åtgärder.

Figur 4 Antal påträffade och räddade vattensalamandrar i plaskdammen i Olovslund under åren 2008-2016. De blå staplarna visar antal påträffade större vattensalamandrar, de röda visar antal mindre vattensalamandrar. Uppförandet av muren år 2008 medförde en minskning av framför allt antal påträffade mindre vattensalamandrar. Sammanlagt har 1127 större vattensalamandrar och 3494 mindre vattensalamandrar räddats från plaskdammen under åren 2008-2016.

Inventeringarna i Olovslundsdammen

Vid inventeringen i samband med årets ”salamanderkväll” den 13 maj observerades 51 större och 422 mindre vattensalamandrar (Fig 5).

Vid en motsvarande inventering den 8 maj 2015 observerades 91 större och 1292 mindre vattensalamandrar observerades, vilket är det högsta noterade antalet hittills.

Den 9 maj 2014 observerades 51 större och 302 mindre vattensalamandrar. Ungefär en tredjedel av de större vattensalamandrar påträffades på land, under sin vandring ner till Olovslundsdammen. Alla mindre vattensalamandrar påträffades strandnära i Olovslundsdammen.

3 maj 2013 observerades 5 större och 181 mindre vattensalamandrar. Den 4 maj 2012 hittades 91 större och 838 mindre vattensalamandrar. Den 6 maj 2011 hittades 36 större och 360 mindre vattensalamandrar. Den 7 maj 2010 hittades 3 större och 143 mindre vattensalamandrar. Den 9 maj 2009 hittades 63 större och 445 mindre vattensalamandrar. Den 8 maj 2008 hittades 8 större och 328 mindre vattensalamandrar. I maj 2007 hittades 15 större och 246 mindre vattensalamandrar (Fig 5).

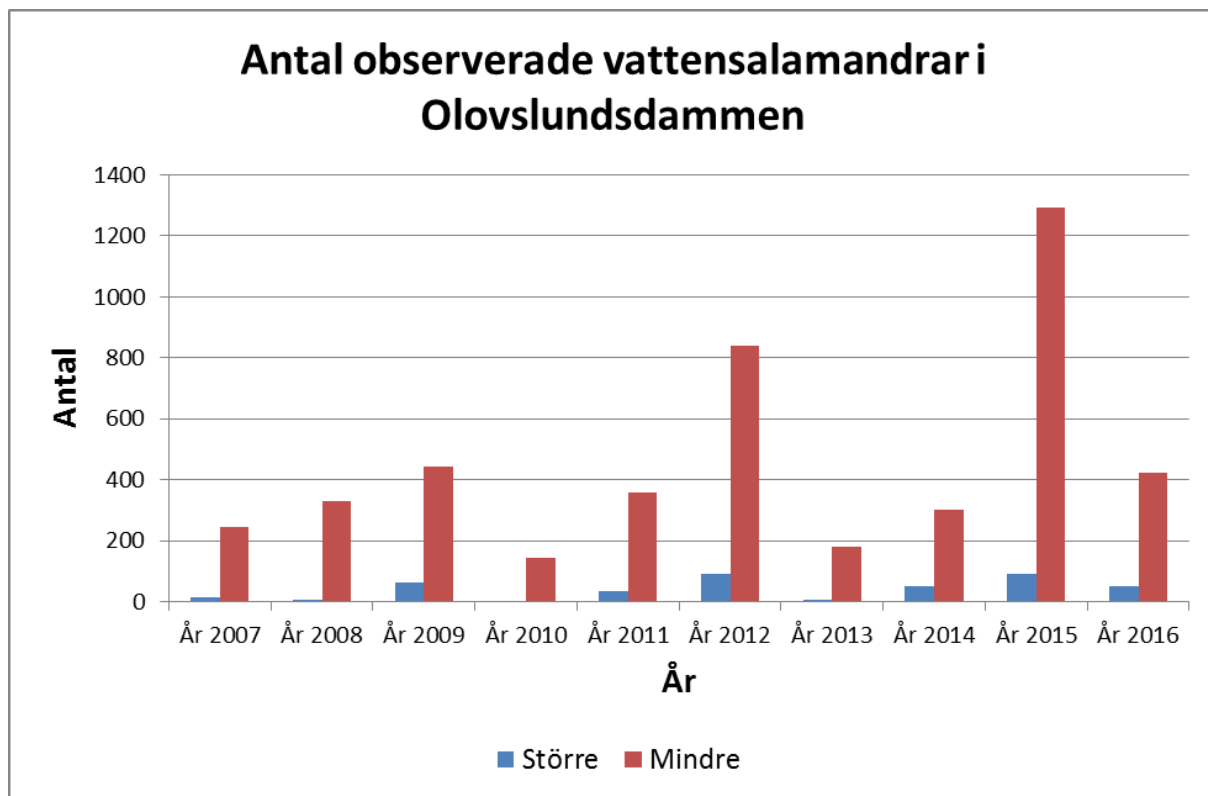
2015 års inventeringsresultat är alltså det högsta hittills. Det var relativt klart vatten och god vattentillgång i naturdammen vilket underlättade inventeringen. Det kan också vara en spegling av att populationsstorleken i dammen faktiskt har ökat tack vare de senaste årens insatser. Även i år observerades relativt många salamandrar.

Att så pass få salamandrar observerades 2013 berodde framför allt på den sena våren och islossningen, som innebar att många salamandrar inte hade påbörjat sin vårvandring vid tiden för inventeringen. Den sena islossningen medförde också att vattnet i naturdammen fylldes på sent, varvid en lergrumling kvarstod vid inventeringstillfället den 3 maj, något som försvårade den visuella lampinventeringen. En liknande situation inträffade år 2010, då vattnet i naturdammen också fylldes på för sent, trots skötselplanens instruktioner. Innan vattnet fylldes på år 2010 var vattentillgången i naturdammen dålig vilket kan ha medfört en tillfällig minskning av populationsstorleken i dammen. Det skulle kunna vara en förklaring till att färre djur observerades 2011 och 2010 än 2009. Det var också något färre djur som räddades från plaskdammen 2011 jämfört med tidigare år (se ovan).

2008 var vattnet tämligen grumligt, vilket försvårade inventeringen, men mycket tyder ändå på att populationen ökade fram till och med 2009 tack vare de insatser som gjorts 2008 och 2009.

2012 års inventeringsresultat var också relativt högt. Precis om i år var det relativt klart vatten, vilket underlättade inventeringen och vattentillgången i naturdammen var bättre än 2010. Men det kan också vara en spegling av en ökad populationsstorlek. Liksom i år var dock antalet återfunna större vattensalamandrar i plaskdammen lägre än 2008-2010.

Inventeringen 2016 skedde som vanligt under Bromma stadsdelsförvaltnings årliga salamanderkväll för de boende runt Olovslundsdammen. Liksom tidigare år var det stor uppslutning och cirka 80 personer deltog, varav drygt hälften var barn. Martina Kiibus informerade om Olovslundsskolans kartläggnings- och räddningsarbete och Stefan Lundberg, som ansvarade för inventeringen, guidade och berättade om salamandrar och andra groddjur.

Figur 5. Antal observerade vattensalamandrar i naturdammen i Olovslund i inventeringen vid de årliga salamanderkvällarna i maj under åren 2007-2016. De blå staplarna visar antal större vattensalamandrar, de röda antal mindre vattensalamandrar.

Slutsatser och förslag till uppföljning

Då Olovslund med sin parkdamm hyser en av Stockholms stads största salamanderpopulationer är det viktigt att populationen stärks och utvecklas, både för sin egen skull, men också för att kunna bidra till att stärka groddjursfaunan på andra platser i staden. Olovslundsdammens större vattensalamandrar har hittills utgjort källpopulation för återintroduktion av denna art både i Judarskogens och Kyrksjölötens naturreservat där den tidigare försvunnit – i båda fallen med lyckat resultat. Det är inte otänkbart att Olovslunds-salamandrar kan behövas till liknande projekt även i framtiden.

Båda salamanderarterna vid Olovslund är fridlysta enligt nationell lagstiftning (Artskyddsförordning) och för den större vattensalamandern gäller även ett strikt skydd via internationell lagstiftning (EU-habitatdirektiv). Därför är det viktigt att Bromma stadsdelsförvaltning följer skötselplanen för Olovslundsdammen och ser till att vattenförsörjningen är tryggad under hela lekperioden samt förvaltar salamandrar i parkområdet efter bästa förmåga i enlighet med skötselplanen.

Samarbetet med Olovslundsskolan är mycket lyckat och eleverna har tillsammans med sin lärare Elisabet Söderlund gjort fantastiska räddningsinsatser för salamandrar och projektet. Genom sitt praktiska arbete har eleverna fått goda kunskaper om groddjur och värdet av biologisk mångfald i allmänhet och salamandrar i Olovslundsdammen i synnerhet. Ansvaret ligger dock fortsatt på Bromma stadsdelsförvaltning att vidta åtgärder som minimerar risken att fridlysta djur dör på grund av parkanläggningens nuvarande utformning i området. På sikt behövs det därför mer permanenta åtgärder för att förhindra att salamandrar fastnar och dör i plaskdammen. Eftersom de allra flesta salamandrar av de båda arterna har hittats och räddats i den del av plaskdammen som ligger närmast naturdammen, bör en anläggning av en fast gjuten ramp eller annan form av övergång från utflödet

från plaskdammen till naturdammen vara ett komplement till den mur som uppfördes 2008 i syfte att ytterligare minska risken att djuren dör i plaskdammen vid sin vårvandring. Studenter vid Stockholm Resilience centre på Stockholms universitet har under våren 2014 studerat det lokala natur- och miljöengagemang vid Olovslundsdammen. I sin rapport betonar de också vikten av en teknisk lösning för att förhindra att plaskdammen fortsätter att utgöra en fälla för salamandrar. Samtidigt skriver rapportförfattarna att skolans arbete med salamandrar är en av de viktigaste drivkrafterna bakom det starka lokala engagemang för Olovslundsdammens salamandrar som de har observerat i sina studier (Erika Kriukelyte, Ayoub Hameedi, Stefania Castelblanco & Carla Alexandra, Civic engagement in nature conservation – Olovslund pond, Bromma, 2014).

Eftersom en av lövhögarna hade sopats bort vid två tillfällen, kan det vara lämpligt att sätta upp en tillfällig informationsskylt vid plaskdammen som informerar om projektet och varför exempelvis högarna ska hållas intakta.

Projektet har inneburit att sammanlagt 1127 större och 3494 mindre vattensalamandrar räddats under perioden 2008-2016. Dessutom har det gett en värdefull kartläggning av Olovslunds salamanderpopulationers vandringsmönster under våren från deras landhabitat till lekmiljöerna. Däremot saknas mer ingående kunskap om förhållandena när djuren vandrar upp till land efter avslutad lek. Enligt skötselplanen ska naturdammen vara vattenfylld in i november för att inte riskera att adulter eller juveniler torkar ut innan de vandrar upp, men det vore intressant att ta reda på vilken fara plaskdammen utgör även på hösten.